

рівності всіх громадян перед законом, участь у суді першої інстанції народних засідателів, колегіальність розгляду цивільних і кримінальних справ у всіх судах, гласність судового розгляду; право обвинуваченого на захист тощо [6, с. 190].

Підводячи підсумки, варто відзначити, що усі Радянські Конституції України були важливими документами і спочатку розроблялися в ідеологічних відділах ЦК КПРС. Зважаючи на це, а також статус квазі-держави, який мала Україна, з великим застереженням ми можемо віднести Конституції УРСР до групи особливих законів країни. Радянські дослідники окреслювали особливу юридичну категорію – «Радянська Конституція» – як суттєво нову для конституційного права. Тому дослідження радянських Конституцій України дає нам можливість прослідкувати головні особливості становлення конституційного процесу в Україні. З історичної точки зору, аналіз конституцій радянського періоду в історії України дав можливість прослідкувати зміни в ідеологічному, політичному відношенні державно-правових інститутів комуністичної партії, яка була основною, а також з'ясувати процес розвитку «соціалістичного будівництва» в нашій країні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Музиченко П. П. Історія держави і права України : [навч. посіб.] / П. П. Музиченко. – [4-те вид.]. – К. : Знання, 2003. – 429 с.
2. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік 1929 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua>
3. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік 1937 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua>
4. Конституція України: затверджено Законом України від 20.04.1978 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=888-09>;
5. Летнянчин Л. І. Еволюція конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні / Л. І. Летнянчин // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 11: 36. наук. пр. – Х. : Право, 2006. – С. 194–207.
6. Кульчицький В. С. Історія держави і права України. Академічний курс : [підручник] / В.С.Кульчицький, Б.Й. Тищик. –Львів : Ін юре, 2007. – 289 с.
7. Слюсаренко А. Г. Історія Української Конституції України / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – К., 1993. – 187 с.

Борисюк Тетяна Петрівна

студентка магістратури

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Розбудова правової держави в Україні: проблеми та перспективи

Ідея правової держави, яка бере свій початок із античної політико-правової думки і отримала могутній імпульс розвитку в Новий час, у сучасних умовах набуває практичної реалізації. Офіційне признание держави як правової в конституціях ряду країн, в тому числі і України, викликає необхідність наповнити категорію «правова держава» реальним юридичним змістом. В Україні зберігає свою актуальність та значущість проблема наукового осмислення тих фундаментальних ідей та положень, які лежать в основі як самої моделі правової держави, так і процесу її формування і

розвитку в тих чи інших конкретних політичних, культурно-національних, економічних та історичних умовах.

Проблематика соціальної правової держави активно розробляється українськими правознавцями. У наукових роботах В. Д. Бабкіна, П. М. Рабіновича, О. В. Скрипнюка, І. В. Яковюка та інших авторів порушуються питання історії виникнення та становлення соціальної правової держави, визначаються її поняття та принципи, аналізується зарубіжний досвід розбудови.

Поняття правової держави виникло близько 200 років тому. Це поняття було введено в широкий науковий обіг Робертом фон Модем. Він виділяв правову державу як «організацію спільного життя людей таким чином, щоб кожен максимально заохочувався і підтримувався у вільному і розумному вживанні і використанні своїх сил» [2, с. 172].

У сучасній правовій теорії немає однакового підходу до визначення поняття «правова держава». Можна виділити два основних напрямки, які роблять акцент або на матеріальному, або на процесуальному (процедурному) аспекті даного терміну. В рамках першого напрямку базовими умовами для визнання держави правовою виділяються стабільність, передбачуваність та інші якісні характеристики законів, підпорядкованість діяльності державних органів праву. В рамках широкого (матеріального) підходу вказується на необхідність використання не тільки формальних, а й змістовних критеріїв [2, с. 215].

Варто відзначити, що за двохсотлітню історію існування даного поняття кожен з двох аспектів отримав переважний розвиток відповідно в континентальній і в англосаксонській правових традиціях. Таким чином, виділялися дві основні форми прояву принципу правової держави в юридичному житті. З одного боку, це система якісних і правильно упорядкованих правових норм, заснованих на певних базових цінностях, що дозволяє стримувати свавілля виконавчої влади. З іншого – це конституційний контроль за правомірністю, справедливістю законів, тобто опосередкований контроль верховного (конституційного) суду за законодавчою діяльністю. Зазвичай вважається, що наявність двох цих аспектів в системі права держави як раз дозволяє характеризувати таку державу як правове [1, с. 208].

Звернення до проблеми правової держави на сучасному етапі розвитку українського суспільства є не випадковим. Чітке усвідомлення того, що правова держава є нічим іншим, як формою організації і діяльності державної влади, якій властиві демократичний режим конституційного правління і законності, верховенство права, поділ державної влади та взаємний контроль владних гілок, взаємна відповідальність держави і особи, визнання, гарантування і забезпечення основних прав людини і громадянина, постає як незаперечна річ. Причому, як довела логіка розвитку теорії класичного юридичного позитивізму (К. Гербер, Д. Дайсі, Р. Ієрінг, П. Лабанд, А. Єсмен) і неопозитивізму (Г. Кельзен), всі спроби підмінити поняття «правова держава» терміном «держава законів» або «держава законності» мають своїм наслідком надзвичайно складні і практично не вирішені теоретичні проблеми [2, с. 234].

Водночас, попри значні зусилля із забезпечення принципів верховенства права, верховенства Конституції, законності, пріоритету прав людини і громадянина, процес формування правової держави гальмується. Діє якийсь додатковий і значною мірою неврахований фактор, який не дозволяє реалізовувати класичні принципи правової держави. На нашу думку, суттєвою помилкою, якої часто припускаються ті, хто намагається якнайшвидше перетворити Україну на правову державу, є те, що для них

вона зводиться виключно до додавання тих чи інших правових інститутів, забезпечення ефективного функціонування конкретних органів державної влади. Правова держава повинна мати своє підґрунтя, свою основу. Такою основою може бути лише правове громадянське суспільство [5, с. 37–43].

Конституційно проголосивши свій намір стати демократичною і правовою, Україна, безумовно, водночас не перетвориться в таку. Потрібен певний період для трансформації відповідних державних і суспільних інститутів, їх адаптації до нових політичних та соціально-економічних умов. Більшість ознак української правової державності мають формальний характер, а побудувати правову державу лише за формальними ознаками неможливо. Без органічного поєднання легітимної влади із забезпеченою у суспільстві свободою, без ефективного функціонування влади з дотриманням її окремими гілками вимог закону і забезпечення його верховенства в діяльності держави та усіх сферах суспільного життя [4, с. 88].

Побудова правової держави глибоко пов'язана також зі зміцненням демократичних традицій функціонування державної влади. Ці традиції лише формуються і досягнення усталеності у здійсненні влади є довготривалим процесом. За умов збереження вільних виборів, демократичного політичного режиму, свободи преси, формування поваги до прав і свобод громадян з боку держави та її посадових осіб дані традиції, безперечно, сформуються. І варто сподіватись, що саме вони стануть чи не найбільшою запорукою правової держави та її спадкоємності [6, с. 142].

Проблеми, що стоять перед Україною на шляху побудови правової держави, можна попередньо узагальнити наступним чином: 1) усі сфери життєдіяльності охоплені системною кризою, особливо вражені економіка та соціальна сфера; 2) на рівні керівництва державою відсутнє цілісне уявлення про шляхи виходу із кризи, оскільки кожен уряд, пропонуючи власну програму дій, не несе відповідальності перед суспільством за її виконання; 3) продовжується протистояння між законодавчою і виконавчою гілками влади; 4) не зважаючи на наявність великої кількості політичних партій, суспільство державна влада політично не структуровані. Між політичними партіями крайніх орієнтацій точиться боротьба за владу, а непримиримість між ними виходить за рамки цивілізованості; 5) в суспільстві продовжують функціонувати політичні сили та громадські угруповання антидержавницького, антиукраїнського спрямування; 6) неповага до Конституції та законів є поки що, на жаль, загальною нормою [7, с. 78]. Тому можна стверджувати, що перед українським суспільством і державою постала нагальна необхідність системного та одночасного вирішення трьох надзвичайно складних і масштабних проблем.

Сучасні українські політичні реалії багато в чому визначаються соціальною структурою суспільства. Низька громадсько-політична активність населення, верхівковий характер політичних партій і політичного процесу в цілому, неефективність механізмів оформлення та представлення інтересів соціальних груп і прошарків, превалювання «тіньових» форм у стосунках між різними політичними силами багато в чому зумовлюються соціальними чинниками. Все це формує сприятливе середовище для вкорінення такої спотвореної форми політичного режиму як напівдемократія, яка за певних умов може функціонувати як досить стабільний і довготривалий політичний режим. Саме тому перед українським суспільством постає невідкладна проблема опрацювання і практичної реалізації дієвих кроків, які дозволили б уникнути подібної, вкрай небажаної, перспективи [3, с. 47].

Таким чином, не викликає сумнівів теза про те, що громадянському суспільству повинна відповідати і держава нового типу – правова держава, активне формування якої відбувається паралельно з розбудовою громадянського суспільства. Тому завданням Української держави є створення міцних передумов громадянського суспільства, з одного боку, і перетворення самої держави на соціально-політичний інститут із новими функціями, які б відповідали потребам громадянського суспільства, – з іншого. На нашу думку, розбудова в Україні правової держави, як і становлення всієї сукупності форм та механізмів громадянського суспільства, – це тривалий процес, у якому мають взяти участь і державні органи та установи, і самі громадяни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бакуменко В. Реформа політичної системи України: необхідність та основні напрямки реалізації / В. Бакуменко, Ю. Сурмін // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2002. – № 4. – С. 208–218.
2. Заєць А. П. Правова держава / А. Заєць // Теорія держави і права. Академічний курс : [підруч.] / [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
3. Кириченко С. О. Громадянське суспільство і правова держава: поняття та зміст / С. О. Кириченко. – К. : Логос, 1999. – 47 с.
4. Кириченко С. О. Шляхи формування громадянського суспільства і правової держави / С. О. Кириченко. – К. : Логос, 1999. – 88 с.
5. Медведчук В. Правова наука і правова держава: проблеми взаємозв'язку і розвитку / В. Медведчук // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 37–53.
6. Петришин О. Громадянське суспільство – підґрунтя формування правової держави в Україні / О. Петришин // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 142–161.
7. Шемшученко Ю. С. Теоретичні проблеми формування правової держави // Ю. С. Шемшученко. Вибране. – К. : Юридична думка, 2005. – С. 75–79.

Грищенко Олександр Павлович

студент магістратури

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Сімейне право в законах Хаммурапі

Сім'я – це основа будь-якого суспільства, саме тому цей інститут сильно охороняється сучасним законодавством нашої країни. Закони формуються, складаються та змінюються протягом багатьох поколінь, тому доцільно, керуючись девізом просвітників *ad fontes* (лат. до джерел) поглянути на одну з найперших у світі законодавчих збірок, тобто на старовавилонський звід законів – закони Хаммурапі. Закони Хаммурапі – це перший в історії суто законодавчий акт, тому що він визначається практично повною відсутністю релігійно-сакрального мотивування його норм.

Основна інформація щодо законів Хаммурапі взята з текстів перекладу цих законів українською та російською мовами [2; 6], а також коментарів до цього закону